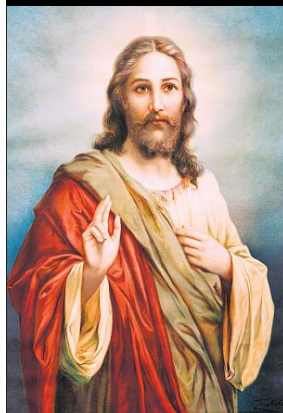

TEKST JOB VAN SCHAIK

Voor christenen is Jezus de Verlosser en Pasen het belangrijkste feest. Historicus Jona Lendering benadrukt in zijn spraakmakende boek *Israël verdeeld* de rol van Jezus als uitlegger van de Joodse Wet.

DE WERELD VAN JEZUS

Daar gaan we weer, dacht Jona Lendering, toen dominee Edward van der Kaaij opschudding veroorzaakte in kerkelijk Nederland met zijn bewering dat Jezus als historisch persoon nooit heeft bestaan. Even daarvoor, bij de presentatie van zijn nieuwe boek *Israël verdeeld* in het Rijksmuseum van Oudheden, had Lendering nota bene nog omstandig de denkfouten van de zogenaamde Jezus-mythicisten blootgelegd.

„Ik heb dat boek van Van der Kaaij gelezen”, zegt Lendering. „De grootste kwakhistoricus die ik ooit heb meegemaakt. Inhoudelijk staan er allerlei fouten in. Van der Kaaij weet blijkbaar gewoon heel veel dingen niet. Hij haalt negentiende-eeuwse literatuur aan zonder in de gaten te hebben dat er inmiddels een eeuw aan onderzoek naar de historische Jezus tussendoor is gekomen.”

Wat Lendering nog meer stoort dan de achterhaalde denkbeelden van Van der Kaaij, is het zwijgen van de academische wereld. „Zolang universiteiten niet actiever zijn in het weerleggen van wartaal blijven dit soort ideeën voortwoekeren. Ik beschouw het als een crisissymptoom van de niet-functionerende geesteswetenschappen. Als ik als burger informatie wil vinden over de natuurwetenschappen, dan kan ik *Kijk* lezen of *New Scientist*. Universiteiten als die in Delft helpen leerlingen in het voortgezet onderwijs bij hun profielwerkstuk. Waarom gebeurt dat niet in de geesteswetenschappen?”

Tekend voor de crisis aan de letterfacculteiten in Nederland is volgens Lendering

dat de professionele wetenschappers worden ingehaald door publicisten die buiten de universiteit werkzaam zijn. „Vraag Nederlanders naar de naam van een goede historicus en negen van de tien zullen zeggen: „Geert Mak”. In het geval van de classicus en oudhistoricus zijn de meesten niet generaalistisch genoeg om aan publiekvoorlichting te doen. Het zijn specialisten die bijvoorbeeld alles weten van akkerbouw in Romeins Kroatië.”

Het Qumran Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen, dat de grote publieksexpositie over de Dode Zee-rollen in het Drents Museum mede organiseerde, is de uitzondering die de regel bevestigt, zegt Lendering. „Mladen Popovic (de directeur van het instituut, red.) doet het heel goed. Het was voor mij een verademing dat het Qumran Instituut mij gewoon uitnodigde voor lezingen en seminars. 'Jij bent met een boek bezig, wij met aanverwante zaken: Kom langs!'”

„Dat boek, *Israël verdeeld*, is inmiddels aan zijn derde druk toe. „Er zijn meer dan 5000 exemplaren van verkocht en daarmee is het een officieel erkende bestseller in de categorie non-fictie”, zegt Lendering. „Dat slaat natuurlijk nergens op.”

Twaalf boeken schreef Lendering, waaronder een veelgeprezen biografie van Alexander de Grote. „Ik stop ermee. Het is niet de manier om de burger te bereiken. We kunnen beter inzetten op het internet. Nog zo'n terrein waar de Nederlandse oudheidkundigen het laten afweten.”

In *Israël verdeeld* reconstrueert Lendering de gedachte wereld van het vroege Jodendom, aan de hand van primaire bronnen (de Dode Zee-rollen, de Bijbel en andere geschriften uit de Oudheid) in combinatie met de laatste wetenschappelijke inzichten.

Kern van het boek vormt de periode tussen de Makkabeese opstand (167 voor Christus) en de Joodse Oorlog (66-70 na Christus). Het resultaat is een indrukwekkende, historische reconstructie van de wereld waaruit zowel het christendom als het rabbinische Jodendom zijn voortgekomen.

Jezus is bij jou vooral een halacha-leraar, een uitlegger van de Joodse Wet. Waarom? „Het is iets waar bijna nooit over wordt geschreven, terwijl dat nou het aspect

moet zijn geweest dat Jezus voor zijn tijdgenoten herkenbaar maakte. In zijn uitspraken over het aflagen van eden, de sabbatsrust, echtscheiding, de omgang met voedsel, reinheidsregels en andere zaken betreffende de Joodse Wet, presenteert Jezus zich echt als een Jood. Het messiaschap van Jezus is ook interessant, maar dat is al heel vaak beschreven. En het is volgens mij niet de kern. Het staat centraal in de laatste week van zijn leven, maar niet in de jaren die eraan voorafgaan.”

Dat Jezus een Jood was mag toch bekend worden verondersteld?

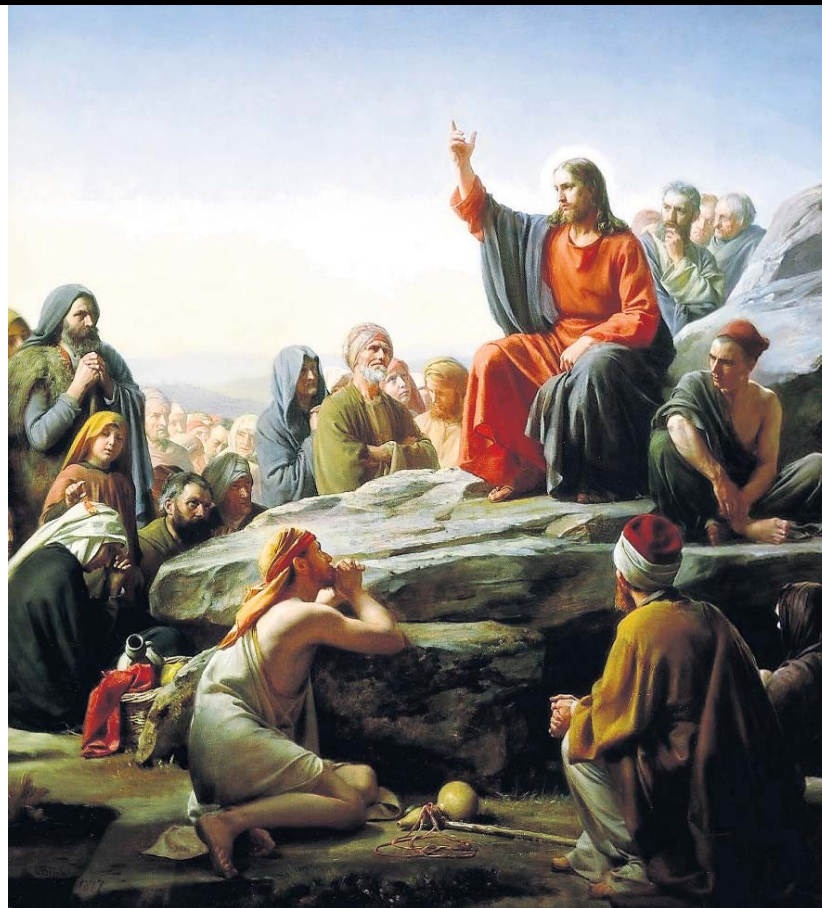
„Maar wat betekende het om een Jood te zijn, in die tijd? Dat heb ik in mijn boek willen schetsen. Bij veel mensen leven nog steeds de vooroordelen die ze op zondagschool hebben geleerd: 'Alle Joden geloofden toch dat de messias op het punt stond te komen?' Helemaal niet! 'Jodendom was toch een verstandige religie? Nee, dat was allerminst het geval. In mijn boek probeer ik dat soort vooroordelen een voor een weg te nemen.’

De historische Jezus is maar een van de aspecten van de Joodse wereld die in *Israël verdeeld* aan bod komen. „Ik heb een panorama willen schetsen van de volledige breedte van het Jodendom”, zegt Lendering. Zijn boek sluit dan ook aan op het beeld dat de Dode Zee-rollen-expositie in het Drents Museum schetste van het vroege Jodendom. „Mijn boek gaat ook meer over de gezamenlijke wortels van het Jodendom en christendom dan over de scheiding der wegen. Die kwam daarna.”

De Joodse Oorlog is daarin toch beslissend geweest?

„De verwoesting van Jeruzalem door de Romeinen, in 70 na Christus, betekende het einde van het veelvorige Jodendom, dat vernield werd door de tempel in Jeruzalem. Het was een heel grote gebeurtenis, met een enorme inzet van troepen: vier Romeinse legioenen! Het betekende een grote kaalslag, waarbij naast het christendom alleen het Farizee Jodendom levensvatbaar bleef.”

In het eerste deel van zijn boek schrijft Lendering onder meer over de Hasmonese koningen in Jeruzalem, die na de opstand in

167 voor Christus een eigen Joodse staat stichtten. Het is een weinig bekende geschiedenis, die - zo legt Lendering uit - van doorslaggevende betekenis is geweest voor de ontwikkeling van het destijds ernstig verdeelde Jodendom.

Als de Hasmoneeën zich in hun benadrukken van de eigen, Joodse identiteit niet zo agressief hadden afgezet tegen de Griekse invloeden, hadden de Joden heel goed geruisloos op kunnen gaan in hun hellenistische omgeving. En dan had de wereldgeschiedenis er heel anders uitgezien.

Je schrijft veel over het historische onderzoek zelf.

„Ik heb de lol van geschiedenis in dit boek willen leggen. Toon aan hoe een puzzel in elkaar zit; presenter de puzzel en geef mensen een beeld van wat we kunnen weten, en waarom we het kunnen weten. Ik zet dingen naast elkaar waarvan ik denk dat ze

bij elkaar horen. Maar soms weet je het gewoon ook niet. Geschiedenis is in zekere zin altijd speculatief. Het grote probleem is: je hebt niks anders dan je bronnen en die bronnen zijn niet betrouwbaar. Ze vertellen alleen de afwijkende dingen.”

„In de Oudheid werden de voor de hand liggende dingen mondeling overgedragen. Als Cicero in zijn brieven aan Atticus vertelt dat zijn dochter is geboren, staat de naam van dat meisje er niet bij. Dat hoefde hij niet op te schrijven want dat had de boodschapper die de brief bracht al verteld. Dat geldt ook voor de brieven van Paulus. Paulus ging niet in op het leven van Jezus omdat iedereen dat verhaal al kende. Hij schrijft over dingen waarover nog discussie kan ontstaan. De brief was een geheugensteun bij de mondelinge communicatie.”

Als het zo onzeker is allemaal, hebben de Jezus-ontkenners dan niet toch een punt?

“IN ZEKERE ZIN IS GESCHIEDENIS ALTIJD SPECULATIEF

„Nee, dat is een methodologische kwestie. De mythicist zegt in feite: 'Als de Bijbel niet letterlijk waar is, dan is het allemaal niet waar'. Dan denk je in feite nog steeds als een fundamentalistische gelovige en dat is heel onwetenschappelijk. Je blijft de Bijbel namelijk zien alsof het een verzameling met een bijzonder soort teksten betreft, in plaats van ze in hun historische context te plaatsen. Je moet Bijbelteksten gewoon als historische bronnen beschouwen.”

Als je dat doet, is het volgens Lendering vrij absurd om aan het historische bestaan van Jezus te twijfelen. „We hebben meerdere geschreven bronnen over hem en niet alleen uit christelijke hoek. De oudste daten van minder dan dertig jaar na zijn dood. Als je dat vergelijkt met bijvoorbeeld Gaius Julius Civilis, die de Bataafse Opstand leidde, dan heeft Jezus veel betere papieren. Voor de Bataafse Opstand is Tacitus de enige bron en toch twijfelt niemand eraan.”

Israël verdeeld is verschenen bij Athenium - Polak & Van Gennep (384 bladzijden, 19,99 euro). Naast het veelgelezen weblog *MainzerBeobachter.com* beheert Jona Lendering (50) tevens Livius.org, een grote website over de Oudheid. Hij is mede-oprichter van Livius Onderwijs, dat onder meer (cultuur-)historische cursussen en reizen organiseert (Livius.nl). Momenteel is Lendering bezig met het opzetten van een nieuw oudheidkundig tijdschrift, *Ancient History Magazine*.

Jona Lendering: „Je moet Bijbelteksten gewoon als historische bronnen beschouwen.”